

Alle auteurs van het boek: v.l.n.r. Rob Chrispijn, Roeland Enzlin, Bernhard de Vries, Inge Somhorst, Kor Raangs, Cees Koelewijn en Eef Arnolds.

middag, maar wat wil je ook, als je zo'n mooie Atlas te presenteren hebt? En naar mijn idee is het allerbelangrijkste resultaat van deze middag de aandacht voor het beheer en de bescherming van paddenstoelen onder de aandacht brengen van instanties en mensen die buiten de *inner circle* van NMV'ers staan. Er waren namelijk niet alleen 60 NMV-leden, maar ook waren veel natuurbeheerders, vertegenwoordigers van natuurorganisaties en bestuurders aanwezig.

Alle organisatoren en medewerkers aan de Atlas, hartelijk bedankt en felicitaties met deze prachtige atlas!

*Aad Termorshuizen, Doorwerth
Foto's : Geert de Vries*

BOEKBESPREKING

Arnolds, E., Chrispijn, R., Enzlin, R. 2015. Ecologische Atlas van Paddenstoelen in Drenthe. Uitg. Stichting Paddestoelen Werkgroep Drenthe (drenthe@paddestoelenkartering.nl).

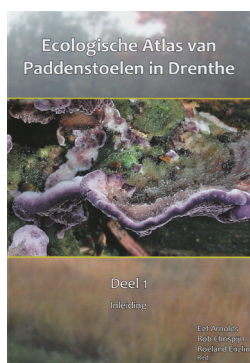
Op 13 maart 2015 is in Zwiggelte de officiële presentatie geweest van de Ecologische Atlas van Paddenstoelen in Drenthe. Dat een werk van zo'n omvang voor één provincie is gemaakt zou kunnen betekenen dat Drenthe een bijzonder gebied is. Laten we eens kijken wat de geleerden hierover te zeggen hebben.

Op internet¹ staat: "De geschiedenis van Drenthe is de geschiedenis van een klein land waar het leven eeuwenlang eenvoudig was en dat zelden meer liet zien dan simpele vormen van bestaan en een bescheiden geestelijk leven. 'Drenthe', aldus Heringa, eindredacteur van het standaardwerk *Geschiedenis van Drenthe* (1985), 'is geen land waarvan men grootheid kan ponen. Men spreke over Drenthe niet op verhoogde toon. (...) Het gewest heeft aan de wereld niets groots geboden, (...) maar ook geen kwaad bij anderen teweeg gebracht'. Ook intern in Drenthe zelf is er van wereldschokkende gebeurtenissen geen sprake geweest."

Welnu, vanaf 2015 heeft dit gewest aan de wereld wel degelijk iets groots geboden: de Ecologische Atlas van Paddenstoelen in Drenthe. En wat voor een werk! Gezamenlijk 7,3 kg in drie kloeke delen, passend bij de betekenis van het woord Drenthe dat zoiets betekent als 'drie-eenheid', genoemd naar de oorspronkelijk drie delen die dit landsdeel vormden, Noordenveld, Zuidenveld en Westenveld¹. En 'veld' betekent in Drenthe natuurlijk heideveld.

De drie eindredacteurs zijn Eef Arnolds, Rob Chrispijn en Roeland Enzlin, tevens auteurs van het grootste deel van de teksten en van een belangrijk deel van de illustraties. Zij werden bijgestaan door Cees Koelewijn, Kor Raangs, Inge Somhorst en Bernhard de Vries. Samen met andere leden van de Paddenstoelen Werkgroep Drenthe hebben zij zo'n 10 jaar gewerkt aan een vlakdekkende inventarisatie van de gehele provincie, plus vier jaren van uitwerking en op schrift stellen van de resultaten. Een dergelijk werk afgerond krijgen in vrije tijd, op vrijwillige basis... het is bewonderenswaardig en onvoorstelbaar wat een inzet en discipline dat gevergd moet heb-

ben. Daarbij hebben ze de bovengenoemde Drentse werkgroep opgericht, waardoor tientallen mensen enthousiast zijn geworden en deskundigheid hebben verworven in het herkennen van paddenstoelen. Zonder hun behulpzame bijdrage bij het uitkammen van kilometerhokken zou het onderzochte areaal van 2844 km² nooit zo volledig en met zoveel waarnemingen kunnen zijn onderzocht.

Er is zoveel te lezen en te leren in deze Atlas, dat een bespreking als deze niet meer dan enkele elementen kan belichten. Want er is niet alleen een enorme hoeveelheid informatie vergaard en gepresenteerd, er is ook een enorme hoeveelheid verwerking, vergelijking, interpretatie en gevolgtrek-

kingen mee gemoeid.

Het voornaamste onderdeel van de Atlas vormt uiteraard het resultaat van de jarenlange karteringen, de kaarten met verspreidingsgegevens van die soorten die talrijk genoeg zijn om een verspreidingsbeeld te presenteren. Deze informatie wordt gepresenteerd in de delen twee en drie, geordend in hoofdstukken per biotoop, waarbij (gelukkig) de gangbare vegetatiekundige indeling wordt gevolgd, daar waar zinvol. Het begint bij droge, schrale graslanden en alle andere graslandtypen, ook paddenstoelen van de bebouwde omgeving en van intensief gebruikt agrarisch gebied. Bijzonder en terecht is het dat een heel hoofdstuk is gewijd aan paddenstoelen langs schelpenpaden. Hier zijn door de kalkinvloed soms paddenstoelen te vinden die Zuid-Limburgse associaties oproepen zoals de Violetstelige poederparasol (*Cystolepiota bucknallii*). Typisch een voorbeeld van kleinschalige, in biologisch opzicht verrijkende menselijke invloed, die nu onder druk staat wegens rationalisatie en (vermeende) kostenefficiëntie. Natuurlijk komen ook alle bostypen aan bod in deel drie, dat opgedragen is aan het majestueuze, geheimzinnige sparrenbos. In de inleiding wordt uitgebreid ingegaan op het bosbeheer en de steeds wisselende modes daarin, bezien vanuit mycologisch perspectief. Vooral in het licht van de voor Nederland bijzondere waarden van oude (of ouder wordende) naaldbossen is dit een zeer relevante uiteenzetting, als we lezen dat in Drenthe niet minder dan 324 soorten gebonden zijn aan of een voorkeur hebben voor naaldbomen en -bossen. Hierbij is het van belang dat het bij deze paddenstoelen niet om ingevoerde exoten gaat maar om zich spontaan gevestigd hebbende inheemse soorten, die profiteren van een door de mens geschapen milieu, op vergelijkbare manier als Boerenzwaluwen dat doen door aan en in stallen en schuren te nestelen. Desalniettemin worden mycologisch waardevolle naaldbosterreinen door natuurbeschermingsorganisaties nog geregeld 'omgevormd', zonder (of met!) kennis van de paddenstoelen ter plekke.

Per soort wordt een korte beschrijving gepresenteerd, met welke aanverwante soorten deze te verwarren is en hoe ervan te onderscheiden, de ecologische voorkeur in Drenthe en in Nederland (die niet altijd hetzelfde is) en soms ook in het buitenland. Indien nodig volgen nog andere soms gewoon leuke bijzonderheden. Van dat laatste een voorbeeld. De Kaneelboleet (*Gyroporus castaneus*) was eertijds, voor de eeuwwisseling, een regelrechte bijzonderheid, ook in Drenthe. Het Drentse onderzoek wijst uit dat deze goed herkenbare soort veel algemener is geworden, in een mate die niet meteen te verklaren valt door de sterk toegenomen onderzoeksintensiteit of afgenomen stikstofbelasting in het milieu. Nu draagt de Kaneelboleet in de Drentse paddenstoelenwerkgroep de bijnaam 'Troostboleet', omdat je deze zomaar opeens kunt tegenkomen, speciaal op die dagen dat de mycologische inventarisatie niet zo erg meezat. Ik zal deze bijnaam nooit meer kunnen vergeten. En ben bovendien van plan om in mijn eigen regio eens wat beter op te letten of die vooruitgang in de provincie Utrecht ook optreedt. Een andere merkwaardige verandering is de gerapporteerde achteruitgang van de Heidefranjehoed (*Psathyrella trivialis*), een soort die bijna tot het standaardmenu hoorde van de paddenstoelen van houtbrokjes in oude eikenbermen en ook wel

in bossen. En, warempel, ik heb 'm ook al enige tijd niet meer gezien.

Een andere bijzonderheid aan deze Atlas is het feit dat er volop aandacht is gegeven aan korstzwammen, de specialiteit van Bernhard de Vries. Zijn over tientallen jaren opgebouwde ervaring in deze lastige groep vindt zijn weerslag in de Atlas door vermelding, vaak met foto, van vele soorten en in voorkomende gevallen van doeltreffende microtekeningen.

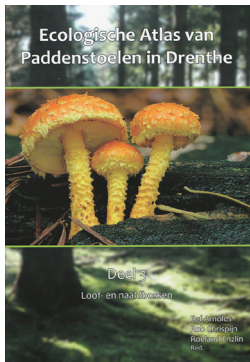
Die bijna tussen neus en lippen door geïllustreerde informatie over de herkenning van kritische soorten is één van die aspecten die dit werk een enorme meerwaarde verlenen als naslagwerk. Een tweede aspect van meerwaarde zijn de afbeeldingen bij veel van de besproken soorten. Hier zijn veel foto's bij (waarvan de mooiste vaak gemaakt zijn door de Drentse 'hoffotografen' Geert de Vries en Jaap Veneboer), maar ook aquarellen van de hand van Eef. Kleine Ascomyceten vind je zowiezo weinig afgebeeld maar ook diverse Plaatjeszwammen die zeldzaam of weinig gekend zijn. Een paar willekeurige voorbeelden: de Bedrieglijke gordijnzwam (*Cortinarius simulatus*), Schelpharpoenzwam (*Hohenbuehelia cyphelliformis*), Harige grauwwok (*Lyophyllum tomentellum*) en Kleine franjehoed (*Lacrymaria glareosa*). Laat ik eerlijk zijn, van deze laatste soort had ik nog nooit gehoord. En een behoorlijk aantal van de foto's is niet alleen functioneel, maar ze zijn ook regelrechte kunstwerkjes, neem bijvoorbeeld de foto van de Roestbruine kogelzwam (*Hypoxylon fragiforme*), door Joop Verburg.

Van groot belang is het eerste deel van deze trilogie, de inleiding. Hierin valt allerlei interessants te lezen over de geschiedenis van de mycologie in Drenthe en en passant ook in Nederland. De rol van het in 1998 ten grave gedragen Biologisch Station te Wijster, destijds centrum van ecologisch onderzoek aan paddenstoelen, wordt belicht.

Uiteraard is er een uitgebreide beschrijving van de methode en alle problematiek die gepaard gaat met zo'n groot project. Daarom zijn ook de hoofdstukken 10, 11 en 12 uniek: ze geven een kijkje in de keuken van de mycologie als wetenschap, waar, zoals dat hoort, wordt gewerkt met vallen en opstaan. Er zijn diverse nieuwe soorten beschreven, vele daarvan zijn 'goede' soorten en breed geaccepteerd, maar soms ook door anderen niet erkend en beschouwd als onbelangrijke variant. Evenzo is het vermelden en kritisch evalueren van onzekere en onjuiste opgaven erg nuttig; doorgaans ontbreekt zo'n paragraaf. Eigenlijk is dit deel niet alleen een inleiding, het is een naslagwerk over karteringsonderzoek en de uitwerking ervan.

Valt er dan niets af te dingen op dit werk? Eigenlijk niet, maar goed, een enkele overdenking. De populaties van paddenstoelen (en andere organismen) hebben de neiging een zekere dynamiek te laten zien, soorten worden algemener, gaan achteruit of blijven min of meer constant. We zijn er steeds op uit om zulke veranderingen te registreren en te verklaren uit milieuvariabelen die ook veranderen, bijvoorbeeld een gedurende decennia sterk toegenomen en recent weer iets afgenomen stikstofbelasting in het milieu, klimaatverandering, veranderd landbouwkundig gebruik in een gebied. Nu is het zo dat de inventarisatie van Drentse kilometerhokken er niet op gericht is geweest specifiek het effect in de tijd van milieuvariabelen op paddenstoelpopulaties te onderzoeken. Maar deze wordt er wel voor gebruikt. Dat vergt allerlei rekenwerk, bemoeilijkt door onvermijdbare valkuilen als ongelijk verdeelde (in ruimte en tijd) onderzoeksintensiteit, wisselende interesses van onderzoekers, minder interessante dus minder bezochte delen in het gebied, ongelijke verdeling van milieuvariabelen, etc. Dat maakt het benoemen van oorzaken van veranderingen in zeldzaamheid enigszins hachelijk. Vandaar dat de conclusies over het toe- of afnemen van bepaalde soorten in deze Ecologische Atlas en in het Paddenstoelen Meetnet (NEM) niet altijd overeenkomen. Veel van de waargenomen veranderingen worden gekoppeld aan stikstofdepositie, wat waarschijnlijk vaak ook zo is, maar misschien soms niet. Dit had mogelijk sterker aangetoond kunnen worden aan de hand van regionale gegevens over stikstofdepositie. Overigens denk ik dat

het aantonen van een correlatie tussen achteruitgang en stikstofdepositie gemakkelijker is en ook waarschijnlijker de oorzaak is, dan het aannemelijk maken van vooruitgang door afname van de stikstofdepositie. Deze afname is namelijk nog relatief recent en ook gering, wat kaartjes met stikstofbelasting, door het RIVM gepubliceerd, laten zien. Ik denk dat bij de geregistreerde toenames van paddenstoelen de sterk toegenomen onderzoeksinspanning mogelijk nog sterker een rol speelt dan al bij de interpretaties wordt aangenomen.

Zoals gezegd, dit werk kent zijn gelijke niet. Een andere waardevolle regionale atlas over paddenstoelen is de 5-delige serie “Die Großpilze Baden-Württembergs”². Deze heeft mogelijk gedeeltelijk als inspiratiebron gediend, maar verschilt toch aanzienlijk, al was het maar door de omvang van het gebied. Deze Duitse deelstaat is in oppervlakte vergelijkbaar met geheel Nederland en bevat erg veel bos, bijvoorbeeld het gehele Zwarte Woud. Dan kan het niet anders of grote gebieden zijn nooit bezocht. We kunnen dus rustig concluderen dat Drenthe op de kaart is gezet als het best onderzochte gebied van zo’n omvang en dat de weergave van de resultaten voorbeeldig is. We mogen ons gelukkig prijzen dat wel 12 instanties, waaronder Provincie Drenthe en natuurlijk onze eigen Nederlandse Mycologische Vereniging, het belang van deze prachtige uitgave hebben ingezien en door een financiële bijdrage het project mogelijk hebben gemaakt.

Het is dus duidelijk. Iedere liefhebber van paddenstoelenecologie en -verspreiding kan niet buiten de Ecologische Atlas van Paddenstoelen in Drenthe. Van harte aanbevolen!

Peter-Jan Keizer

Noten

¹ <http://www.encyclopediedrenthe.nl/Drenthe>

² Krieglsteiner, G.J. & Gminder, A. (ed.) 2000 – 2010. Die Großpilze Baden-Württembergs Band 1 – 5. Eugen Ulmer KG.

Bestellen en bezorgen per post

Nederland: door het overmaken van € 105,00 per set (€ 90,00 per set plus € 15,00 voor verzending en verpakking) op bankrekening NL65INGB0006745491 van Stichting Paddenstoelen Werkgroep Drenthe te Beilen met vermelding van het bezorgadres! De boeken worden dan zo spoedig mogelijk toegezonden.

België: door het overmaken van € 115,00 per set (€ 90,00 per set plus € 25,00 voor verzending en verpakking) op bankrekening NL65INGB0006745491 van Stichting Paddenstoelen Werkgroep Drenthe te Beilen met vermelding van het bezorgadres! De boeken worden dan zo spoedig mogelijk toegezonden.

OVERLEDEN

Wolko (Wally) Engberts, Naaldwijk, 3 juni 2015

